

A Kecskemét városi honvédegylet 1861-i megalakulásának és betiltásának körülményei

TRIZNYA ARNOLD

1849. július 24–26. között a Perczel Mór vezette 20 ezer főnyi utolsó magyar sereg is elhagyta Kecskemét városát. Nyomukban már 26-án dél előtt megjelentek Karl von Simbschen vezérőrnagy dandárának előőrsei. Ezzel megkezdődött Kecskemét és környékének pacifikálása, a császári katonai, majd polgári közigazgatás kiépítése.¹

Az 1849. június 4-én összeült császári minisztertanács javaslatot készített elő Schwazenberg Felix június 2-i felterjesztése alapján az uralkodónak. Ebben megfogalmazták Magyarország új katonai és polgári közigazgatásának tervezetét. A javaslat alapját Schwarzenberg „jogeljátszási” elmélete adta, amely szerint Magyarország régi alkotmányos berendezkedését az 1848-i forradalommal, történeti jogait – amelyeket a *Pragmatica Sanctio* is biztosított – a trónfosztó határozatokkal vesztette el. Tehát a győztes császárnak kizárólagos joga van meghatározni az ország új belrendjét. Ennek elősegítése érdekében a már császári megszállás alatt lévő területeken bevezetett katonai közigazgatással párhuzamosan kezdték meg az új polgári közigazgatás alapjainak lerakását. A korlátlan hatalmat gyakorló katonai főparancsnok – Julius Jakob von Haynau tábornagy – mellé a polgári közigazgatás élére báró Karl Geringert nevezték ki. A szabadságharc leverése után az ország területéről leválasztották Erdélyt, a Határőrvidéket és Horvátországot, valamint az 1849 novemberében kiadott császári nyílt parancs értelmében új tartományt hoztak létre Szerb Vajdaság és Temesi Bánság néven.² A megmaradt területen öt katonai kerület mellett létrehoztak 14 polgári kerületet, amelyekbe beosztották a megyéket. Így történt az, hogy az ország egyik legnagyobb, központi megyéjét, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyét két részre

¹ Iványosi-Szabó Tibor: Kecskemét 1848/49-ben. *Kecskeméti Füzetek 1.* Kecskeméti Lapok szerkesztősége és a Kecskemét Monográfia Szerkesztősége, Kecskemét, 1990. 199., 203.

² Gergely András (szerk.): *Magyarország története a 19. században.* Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 282–283.

osztották és az egyik részből létrejött Pest-Solt megye, amelynek székhelye Kecskemét lett. A megyét járásokra osztották, így Kecskemét megyei hatósága mellett járási központtá is vált. A polgári kerületeket a kerületi főispánok, azaz császári érzelmű, de magyar származású császári biztosok irányították. Alájuk osztották be a megyei irányítás vezetőit, a megyefőnököket.³ A közigazgatás legkisebb egységei a járások lettek, élükön a járási szolgabírókkal.⁴

Az új katonai és közigazgatási rendeletek, intézkedések alól Kecskemét sem vonhatta ki magát.⁵ A császári biztosok által kiadott rendeletek a kecskeméti járásba visszatért volt honvédek összeírására,⁶ a lakosságnál fellelhető fegyverek,⁷ valamint a forradalom jelképének számító Kossuth-bankók

³ 1849-ben Pest-Solt megye élén Babarczay István és Szentiványi Vince álltak császári és királyi biztosokként. Br. Majthényi László megyefőnökként működött 1850-ben. A cikk fő témájának időszakában, 1860–1861-ben, illetve 1867-ben gr. Károlyi István volt a főispáni helytartó. Csatár István – Dr. Hovhannesian Eghia – Oláh György (szerk.): *Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye és Kecskemét th. jogú város adattára*. Nyomta a Kultúra Könyvnyomdai Műintézet Mayer A. Géza és társai, Pécs – Budapest, 1939. 92.

⁴ Péterné Fehér Mária: „Üdvözlégy Császáruk!” *Ferenc József két látogatása Kecskeméten*. Kecskeméti Örökség Könyvek 5. Kecskemét, 2016. 9–12.

⁵ Kecskemét történetének 1849 és 1867 közötti időszaka összefoglaló, monografikus formában még nem került publikálásra, ezért elsősorban levéltári iratok segítségével igyekszem bepillantást nyújtani a város ezen korszakába. A Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun megyei Levéltárában (MNL BKML) található, MNL BKML IV. 653.a. A kecskeméti császári és királyi szolgabíróóság iratai. Elnöki Iktatott iratok 1850–1853., valamint a MNL BKML IV. 653.b. A kecskeméti császári és királyi szolgabíróóság iratai 1849–1850. irataiból válogattam.

⁶ MNL BKML IV. 653.b. A forradalmi hadseregben szolgált honvédek összeírása. Kecskeméten 186, Alpáron 16, Péderi Pusztán 10, Újkécskén 20, Ókécskén 71 volt honvédet írtak össze 1849 novemberében. A kecskeméti összeírásban szerepelnek a későbbi honvédegylet tagjai, így Kun Kálmán százados 13., Szilády Lajos hadnagy 21., Lestár Péter százados 57., Gömörly Frigyes százados pedig a 71. folyószámon lett bejegyezve. A kecskeméti 186 nevet tartalmazó összeírás teljes elemzését ld. Iványosi-Szabó: *Kecskemét 1848/49-ben*. i. m. 205–207.

⁷ MNL BKML IV. 653. a, 10/1850 utasítás a szolgabíróknak a fegyverek begyűjtéséről. 1849. dec. 10.

begyűjtésére,⁸ a császári csendőrség kihelyezésére és a hivatalnoki kar „forradalmi elemektől” való megtisztítására irányultak.

A kerületi császári biztosok rendeleteik foganatosítása érdekében a császári csendőrségre és hadseregre támaszkodtak. Kecskemét megyei és járási központtá válása után a városban kapott elhelyezést a császári és királyi csendőrség 6. ezredének 4. szárnyparancsnoksága.⁹ A kecskeméti járásba a fennmaradt iratok alapján 21 csendőrt vezényeltek.¹⁰

A csendőrség jelenléte nagymértékben kiváltotta a lakosság ellenállását.¹¹ A karhatalomban a társadalom az elnyomó hatalom megtestesülését látta. Elsősorban azért, mert sorra kerültek olyan csendőri intézkedések, amelyek sértették a lakosság önérzetét. Ilyenek voltak a házkutatások, a moztosások. A csendőrség lakosság felé tanúsított magatartása és intézkedéseinek végrehajtási módjai valószínűleg nem tükrözték az arányosság elvét. Mindezen intézkedésekkel párhuzamosan a városi és járási hivatalnokrendszer személyi kérdései is napirendre kerültek. Az ezzel kapcsolatos intézkedéseknek elsődleges célja az volt, hogy a császári kormányzatot a közigazgatás végrehajtó szintjén is hozzá hű, lojális hivatalnokok szolgálják. Ennek okán megkezdődtek a hivatalnoki karban történő vizsgálatok, amelyek a forradalmi időszakban is hivatalt viselő személyek ellen irányultak.¹²

A hivatalnoki kar megtisztítása azonban nem minden esetben valósult meg, s erre néhány személy életútja példát is szolgáltat. Gömör Frigyes volt honvéd százados a forradalom előtt városi pénztárnok volt, 1849-ben pedig ismét elfoglalta korábbi hivatalát. Lestár Péter ugyancsak volt honvéd százados 1855-ben lépett a város szolgálatába, a hivatalnoki ranglétrát végigjárva 1861-ben városi tanácsnok, majd 1862 és 1867 között közgyám lett. Mindkét személy esetében tudnunk kell, hogy a szabadságharcban a 71.

⁸ MNL BKML IV. 653. a, 3/1850 Madarassy László első alispánnak adott utasítás-hoz csatolt hirdetmény. 1849. dec. 12.

⁹ Péterné: „Üdvözlégy Császáruk!” i. m. 11–12.

¹⁰ MNL BKML IV. 653. a, 1/1850 Elnöki jegyzőkönyvhöz csatolt kimutatási táblázat a csendőrség Pest megyei elhelyezéséről. Kecskemétre az alábbi összeállítású járőrszolgálati tevékenységet ellátó lovas csendőr egységet szállásolták be: 1 őrmester, 1 káplár, 1 vicekáplár és 6 fős legénység. A táblázatban feltüntették a kecskeméti járásához tartozó Alpárra és Ókécskére beszállásolandó gyalog csendőri erők számát is, amelyet településenként 6 főben állapítottak meg: 1 vicekáplár és 5 főnyi legénység.

¹¹ MNL BKML IV. 653. a, 5/1850 Elnöki jegyzőkönyv. 1849. dec. 26.

¹² MNL BKML IV. 653. a, 4/1850 Elnöki jegyzőkönyv. 1849. dec. 27.

honvédszászlóalj tisztjei voltak, a komáromi várőrségnél szolgáltak, így a vár 1849. október 4–6-án történt kapitulációjakor menlevéllel tértek vissza a városba. Muraközy János – aki a kecskeméti szabadcsapat, majd a 92. honvédszászlóalj századosa volt – bujdosásra kényszerült. 1853-ban, hazatérését követően letartóztatták és Pestre, az Újépületbe hurcolták, ahol rövid időre vizsgálati fogságba vetették. 1855-ben ő is a város szolgálatába lépett, előbb árvapénztárnok, majd törlesztési pénztárnok lett. Szalkay Gergely, a 6. honvédszászlóalj őrnagya¹³ szintén 1853-ban került a városi hivatalnokok sorába. Számvevőségi díjnokként, majd szállásmesterként, 1855 és 1857 között segédtanácsnokként működött. 1857 és 1862 között Ókéske községi jegyzője, illetve fél évig Pest vármegye törvényszéki segédlevéltárnoka volt. 1862. november 24-én Kecskemét jegyzője lett, mely tisztségét haláláig viselte.¹⁴

A város vezetése kezeskedett a hivatalnoki karban lévő, egykori honvédmúltú katonatisztek magaviseletéért. Az 1861-ben bekövetkező, rövid ideig tartó politikai enyhülés¹⁵ során éppen ezek a volt honvédtisztek hozzák létre – pesti mintára – a kecskeméti „honvéd-segélyező egyletet”.

„Midőn a hon tizenkét súlyos év után újra ébredezni kezdett, és szabad volt a honvéd-nevet büntetlenül kimondani...”, 1861. január 20-án a pesti Vadászkiáltó kávéház félreeső termeiben volt magyar honvédtisztek egy cso-

¹³ Szabadságharcos tevékenységéről naplót vezetett, amely azonban az 1849. augusztus 13-i szőlősi fegyverletételnél elveszett. Emlékiratait 1851-ben írta meg részben megmaradt feljegyzései alapján, azonban az eredeti kézirat nem maradt fenn. Emlékirata csupán az eredeti kéziratról készített kéziratos és gépelt másolatok, illetve újságcikkek formájában található meg. Emlékiratait Székelyné Kőrösi Ilona rendezte sajtó alá a Katona József Múzeum gépelt másolata és a fennmaradt különböző szövegváltozatok alapján. Székelyné Kőrösi Ilona (szerk.): *Szenttamástól Világosig. Szalkay Gergely emlékirata 1848–1849-ről és a 6. honvédszászlóalj történetéről*. Kecskeméti a szabadságharcban I. Kecskemét, 1998. 10., 12.

¹⁴ Péterné Fehér Mária – Szabó Tamás – Székelyné Kőrösi Ilona: *Kecskeméti életrajzi lexikon*. Kecskeméti Füzetek 4. Kecskemét, 1992. 102., 166., 189–190., 227.

¹⁵ 1860 nyarán Albrecht főherceget a főkormányzói székben Benedek Lajos tábornagy váltotta fel. A kormányzat ígéretet tett a közigazgatási kerületek eltörlésére és az önkormányzati jogok részleges visszaállítására. Az október 20-án kiadott Diplomával a magyar országgyűlés, ha korlátozottan is, de visszakapta törvényhozói hatalmát. Visszaállították a Kancelláriát és a Helytartótanácsot és a korábbi megyerendszert. 1861 márciusában engedélyezték az országgyűlési választásokat is. Gergely (szerk.): *Magyarország története a 19. században*. i. m. 313–316.

portja tanácskozásra gyűlt össze. Az összejövétel fő céljai a következők voltak: „...1-ör megszüntetni az álhonvédek szentelen koldulásait; 2-or a valódiilag munkaképtelen honvédeknek, és nyomorgó honvédtiszteknek, addig is, míg azoknak sorsát az országgyűlés 1848/9 határozatához híven [kiemelés tőlem] felkarolandá, némü rögtöni segílyt nyújtani; 3-or közbenjárás útján azokat, kiket eddig éppen azért fosztottak meg hivatalaiktól, mert honvédek voltak, némely hivatalos elhelyezésbe ujjolag bejuttatni.”¹⁶ Az öszszegyűlt honvédtisztek a továbbiakban azon tanakodtak, miképpen tudnák elkerülni a császári rendőrség figyelmének felkeltését. Ezért úgy határoztak, hogy nem hoznak létre egyletet, hanem a jelenlévőkből¹⁷ „Pest megyei honvéd segílyező bizottmányt” alakítanak, és egyleti szabályok helyett a bizottmány alapelveit öt pontba foglalják. Mindezt azon meggondolásból tették „minthogy sem egyletet nem alakítunk, sem alapszabályokkal nem bírunk, a kormány törvényesen belé sem avatkozhatik”.¹⁸

A császári rendőrség figyelmét azonban nem tudták elkerülni, ugyanis a *Vasárnapi Újság* 1861. január 27-i száma már a honvédtisztek „Két Török” kávéházban megtartott konferenciájáról tudósított, ahol mintegy 300 volt

¹⁶ Vahot Imre – Gánóczy Flóris (szerk.): *Honvédek könyve I. Történelmi adat-tár az 1848-ki és 1849-ki magyar hadjáratból*. Pest, 1861. 153–154.

¹⁷ Gánóczy Flóris a *Honvédek könyvének A honvéd-egyletek* című fejezetében részletesen tárgyalja az egylet megalakulását, a 160. oldalon pedig közli a bizottmány tagjainak névsorát bizottmányi tisztségükkel együtt: korelnök: Rohonczy Lipót (huszárezredes), jegyző: Gánóczy Flóris (százados), pénztárnok: Vidacs János (százados), bizottmányi tagok: Szathmáry Mihály (ezredes), Kászonyi József (ezredes), Szekulits István (ezredes), Földváry Albert (alezredes), Gellich Richárd (örnagy), Clementis Gábor (alezredes), Sebes Emil (örnagy).

¹⁸ Vahot – Gánóczy (szerk.): *Honvédek könyve I.* i. m. 154. A Habsburg Birodalomban a politikai egyletek kivételével az egyletalapításra vonatkozó törvények mindenféle egylet alapítását lehetővé tették, ugyanakkor a polgári hatóságok feladatkörébe tartozott annak eldöntése, hogy az adott egyletek az állam javát szolgálják, vagy sem. A magyarországi egyletalapításokat illetően azonban meglepő, hogy semmilyen törvényi szankcionálás nem volt, az országban szerveződő egyletek többsége nem rendelkezett alapszabállyal sem. A szabadságharcot követően, az 1852. novemberi egyleti pátensnek köszönhetően, illetve Magyarország katonai és rendőri megszállása eredményeként 1857-re csupán 140 egylet maradt fenn a korábbi 1848-i 500 egylethez képest. Ebből is látható, hogy a kormányzat, illetve a rendőrség, csendőrség és titkosrendőrség élénk figyelemmel kísérte az egyleti tevékenységeket. Ld. Pajkossy Gábor: *Egyesületek a reformkori Magyarországon. História*, 1993. 2. sz. 6–10.

honvédtiszt jelent meg. A jelenlevők hét tagból álló bizottmányt, mint igazoló bizottságot választottak. A tudósítás szerint „*alighogy a segélyező egyesület megalakult, azonnal mintegy 1000 ft. segélypénz érkezett. Másnap pedig a nemzeti kaszinóban 2000 ft. gyült össze.*”¹⁹

A segélyező bizottmány valószínűleg alapszabályok nélküli egyesületté alakulhatott, mert az 1861. február 13-i, a Nemzeti Színházban rendezett zenés segélyest befolyó összegét már a „Pest megyei honvéd segélyező egyesület” javára gyűjtötték. A *Vasárnapi Újság* tudósított az előadás részletes lefolyásáról is: „*A mai előadás általában nagy lelkesedést idézett elő. Legmeghatóbb volt a befejezés, midőn a közönség a »Szózatot« föllálva és kalaplevévé együtt zengte el az énekkarral. A színház zsúfolásig tömve volt...*”²⁰ Mindez természetesen az uralkodó és a kormánysszervek nemtetszését váltotta ki, így az ehhez hasonló rendezvényeket a továbbiakban betiltották.²¹ A fentiek alapján valószínű, hogy az országos honvédegyleti mozgalom a Nemzeti Színházban tartott segélyest hírére, illetve a volt honvédtisztek kapcsolatrendszerére révén bontakozhatott ki.

A kecskeméti „honvéd-segélyező-egyesület” is a pesti események hatására, ugyanakkor helyi kezdeményezés révén jött létre 1861 márciusának második felében. A megalakulásra utal a fennmaradt pénztárkönyv címlapjára tett bejegyzés is: „*1861. március 26-ik napjától kezdve*”.

Az egyesület 1861-i történetéről meglehetősen keveset tudunk. Az erre az évre vonatkozó iratok közül csupán az egyesület megszüntető rendelet, illetve a már említett pénztárkönyv maradt fenn. Ennek ellenére az 1867. június 20-i újjáalakulási jegyzőkönyv, az egyesület pénztárkönyve²² és Gömör Frie-

¹⁹ Honvédtisztek konferenciája. *Vasárnapi Újság*, 8. évf. (1861), 4. sz. jan. 27. 46. Valószínűsíthetően az első kisebb találkozóra valóban a „Vadászkürt” kávéházban került sor, majd még ugyanezen a napon híre mehetett a szerveződésnek, s csak ezután gyűlhetett össze háromszáz honvédtiszt a „Két Török” nevű kávéházban.

²⁰ Az újság leköszölte a segélyest teljes lefolyását, ugyanakkor meg kell jegyezni, a lap híradása arról tudósít, hogy gyűjtést a „*pestmegyei honvédegylet bizottmány által, az alaptőke javára*” rendezték. Színházi napló. *Vasárnapi Újság*, 8. évf. (1861), 7. sz. febr. 17. 84.

²¹ Farkas Katalin: Perczel Mór és a honvédegyleti mozgalom kibontakozása (1867–1868). *Hadtörténeti Közlemények*, 123. évf. (2010), 3. sz. 522–559. 527.

²² MNL BKML X.110. levéltári jelzetszám alatt a kecskeméti honvédegylet iratai három kötetből és két dobozból állnak. Az iratok kutatása iratszámok hiányában átlapozással lehetséges. 1. kötet: A Kecskeméti „Honvéd-egyesület” gyűléseinek jegyzőkönyve. Kezdve 1867. június hó 20-án.; 2. doboz: Kecskeméti Honvédegylet

gyes 1898. szeptember 20-i egyleti közgyűléshez írt emlékirata, valamint a *Vasárnapi Újság* híradásai révén némileg rekonstruálni tudjuk az egylet e korai szakaszának tevékenységét.

Az első tudósítás a kecskeméti honvédtisztekkel kapcsolatban 1861. február 3-án íródott: „*Kecskeméten f. hó 24-én egy honvédtiszt temetésekor ennek koporsóját 75 bajtársa állta körül, mind honvédtiszti egyenruhában.*”²³ Ebből a tudósításból következtethetünk arra, hogy már az egyletalapítás előtt is erős bajtársi közösségi szellem uralkodhatott az egykori 48-as honvédtisztek körében, aminek eredményeként 1861-ben pesti minta alapján létrehozták a „honvéd-segélyező-egyletet”, azon belül pedig bizottmányt alakítottak, amelynek elnöke Lestár Péter, pénztárnoka Muraközy János, bizottmányi jegyzője Torkos István²⁴ volt. A bizottmány alakuló üléséről jegyzőkönyv is készült, amely 1867-ben még megvolt, hiszen azt Lestár az 1867-i újjáalakuló ülésakor felmutatta. Az 1867-i jegyzőkönyv utal arra is, hogy a honvédek igazolásáról már 1861-ben főkönyvet vezettek, illetve rendelkeztek pecsétnyomóval. Mind a főkönyv, mind a pecsétnyomó Torkos István-jegyző kezelésében volt, azonban további sorsukról egyelőre nincs adat. A Muraközy által vezetett pénztárnapló bejegyzéseiből szintén következtethetünk az egylet 1861-i segélyező tevékenységére. Ezt megerősítik a fent említett, 1867-i jegyzőkönyv következő sorai is: „... 'a jelen nem lévő pénztárnok Muraközy János úr helyett és megbízásából [Lestár Péter] számol... a' pénztár állása 1867 évi június hó 20-ig bezárólag, egészen rendben találtatván, pénztárnok Muraközy János úr 'a mondott napig 'a számadás terhe alól felmentetik, megjegyezvén, hogy 'a pénztár maradék 'a mai napig tisz. Muraközy János úr kötelezőjén 614. frtot 92 krt. melynek kamatja folyik 1861. év. Octóber 29-től, melyből időközönként 'a kötelezőre vezetett nyugtázás szerint kifizetett 58 frt 35 krt...”²⁵

A kecskeméti „honvéd-segélyező-egylet” más egyletekkel való kapcsolatrendszerét illetően szintén kevés adattal rendelkezünk. Azt azonban bizto-

Iratai 1861–1918; 3. doboz: Kecskeméti Honvédegyesület Iratai 1861–1918; 4. kötet: Pénztárnapló [az egylet neve kitörölve] 1861. március 26-ik napjától kezdve 1871. február 26-ig; 5. kötet: Az 1848/9 évi honvédek nyilvántartási és nyugtakönyve.

²³ Kecskeméten. *Vasárnapi Újság*, 8. évf. (1861), 5. sz. febr. 3. 58.

²⁴ Evangélikus lelkész Kecskeméten 1856 és 1863 között. Szabadságharcos múltjára nézve jelenleg nem rendelkezem adattal.

²⁵ MNL BKML X.110. 1. kötet: 1867. június 20-i jegyzőkönyv.

san tudjuk a *Honvédek könyvének* első kötetében lévő, Gánóczy Flóris által közölt „*A honvéd-egyletek*” megalakulásának történetéből, hogy a pesti bizottmány felé csak kevés megalakult egylet jelezte létét, működését. „*Hány megyékben alakultak eddig ily honvéd-segélyező egyletek? Határozottan nem tudhatom, miután eddig igen kevés jelentette be alakulását a középponti bizottmánynak; és csak hírlapok útján birunk azokról tudomással, de reményilem a »Honvédek könyve« második kötetében már valamennyi megyéből közölhetem a honvéd bizottmányi tagok névsorát; – minek beküldésére volt tisztársaimat megyénként ezennel föl is kérem...*”²⁶

Nem lehet tudni biztosan, hogy a kecskeméti egyletük megalakulását bejelentették-e a Pest megyei honvéd segélyező bizottmánynak,²⁷ illetve azal felvették-e a kapcsolatot, de erre következtethetünk az 1861-ből fennmaradt, 1867-ben még meglévő honvédek igazolási főkönyvének meglétéből, ugyanis az összeírásokat a Pest megyei bizottmány adta utasításba.

A létrejött egyletek bejelentésének igénye nem volt véletlen, hiszen a segélyezéshez szükség volt a honvédek összeírására, ami egyúttal más célt is szolgált: az új szabadságharc előkészítését. Az egyletek létrejötte, illetve szervezeti kereteik kiépítése egybevágott a Kossuth Lajos, Teleki László és Klapka György által alkotott Magyar Nemzeti Igazgatóság (emigráns kormány) politikai és katonai célkitűzéseivel.²⁸

Az ebben az időszakban zajló olasz egységmozgalom (1858–1870) meglehetősen jó külpolitikai esélyekkel kecsegtetett. Ennek megfelelően Kossuth 1861. március 17-én a pesti központi bizottmány vezetése alatt össze-

²⁶ Vahot – Gánóczy (szerk.): *Honvédek könyve I.* i. m. 155.

²⁷ Nincs ebben segítségünkre a *Vasárnapi Újság* sem annak ellenére, hogy 1861. január 20-tól április 6-ig, az országgyűlés összeüléseiig részletesen tájékoztat az országban szerveződő egyletek létrejöttéről, különböző honvédek megsegítését célzó jótékonyági rendezvényekről, adományokról. Az országgyűlés megnyitását követően azonban ezek a hírek egyre ritkábbá válnak, így a kecskeméti egylet létrejöttéről is csupán közvetett módon értesülhetek a kortársak az újrėti Katona József szobor leleplezése kapcsán: „*Fél 11 órakor a harangok jeladása után megindult a városháztól az ünnepélyes menet az új sétányra, hol a szobor áll; elől ment az ünnepélyt rendező bizottmány, utána a koszorúkat vivő leánykák és Kecskemét város hölgyei, a papi és tanári kar, a vidéki küldöttek, Kecskemét város hatósága, a honvéd segélyező-egylet, a kaszinó és olvasókör, a czéhek, a tanuló-iffjuság, végre a város összes népe.*” A Katona-szobor leleplezési ünnepélye Kecskeméten. *Vasárnapi Újság*, 8. évf. (1861), 21. sz. máj. 26. 251.

²⁸ Farkas: Perczel Mór és a honvédegyleti mozgalom... i. m. 528.

fogásra szólította fel a hazai egyleteket. Az emigráns kormány a Szárd–Piemonti Királyság elnökével, Camillo Cavourral megkötött, Ausztria-ellenes politikai és katonai egyezménye külső segítséget biztosított a szabadságharc újrakezdéséhez. Ezzel egyidejűleg az emigráns kormány a honvédegyleti szerveződés bevonásával belülről kívánta megindítani a harcot. Az egyezmény megkötésével az emigráció vezetése azonnal hozzálátott a szervezéshez. Tájékoztatták a hazai titkos szervezet vezetőit, egyúttal a pesti központi bizottmány tagjait az egyezményről. Ezzel párhuzamosan Vetter Antal altábornagy kidolgozta Magyarország felszabadításának haditervét, és megtervezték a leendő hadsereg szervezeti egységeinek, illetve működési területeinek felosztását is. A hazai mozgalom vezetői végül Ivánka Imre ezredest bízták meg a tervezett hadrend elkészítésével. Ez azonban nem készült el, ezért Ivánka a honvédegyleteket akarta felhasználni az említett hadrend elkészítéséhez. Időközben a központi bizottmány feloszlott, Ivánka pedig az áprilisi országgyűlésen a Határozati Párt színeiben való megjelenésével feladta a szabadságharc fegyveres újrakezdésének gondolatát.²⁹

A honvédegyletek tevékenységét azonban már nem lehetett leállítani, ugyanakkor azt a császári rendőrség fokozottan figyelte. A kecskeméti egylet tevékenységéről a már említett Gömör Frigyes 1898. szeptember 20-i honvédegyleti közgyűléshez írt emlékirata ad bepillantást: „*A kecskeméti honvédegyesület első ízben 1861-ben alakult, melynek akkori intézői Lestár Péter honvédszázados elnöklete alatt, első helyeni működése céljául azt tűzte ki, hogy az ifjúságot fegyverforgatásban gyakoroltassa s a jelentkezőket katonailag kiképeztesse, ez pedig azon 1848/9. ki honvédtisztek által, a kik tanításra önként vállalkoznak; másodsorban pedig célul azt tűzte ki, hogy alapot szerezzen, melyből a munkaképtelen szegény honvédek, a menyire lehetőségessé váland, időnként segélyeztessenek; vagyis, hogy az egyesület egyszersmind honvédsegélyező egyletté nőhesse ki magát...*”³⁰ Az emlékirat tovább erősíti azon hipotézisemet, hogy a kecskeméti „*honvéd-*

²⁹ Uo. 529. Ld. még Farkas Katalin: *Magyar függetlenségi törekvések 1859–1866*. A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum. Line Design, Budapest, 2011. *Az egységes Olaszország születésének éve* című fejezete részletesen tárgyalja a Magyar Nemzeti Igazgatóság és a pesti központi bizottmány kapcsolatát, a magyarországi hadseregszervezés kérdését, illetve Kossuth és a szélsőbal, valamint a határozati többség viszonyát.

³⁰ MNL BKML X. 110. A kecskeméti 1848/9 ki „Honvédegyesület” múltja és jelené. Gömör Frigyes emlékirata. 1898. szept. 20.

segélyező-egylet” nem csupán a pesti honvédegylet bizottmányával tartotta intenzíven a kapcsolatot, hanem tevékenyen részt vett a központi bizottmány – a rendőrség szerint „honvédelmi bizottmány” – által irányított „földalatti” hadsereg és mozgalom szervezésében. Sajnos további iratok hiányában nem tudok állást foglalni abban, hogy a kecskeméti egylet honnan szerzett ehhez fegyvereket, mennyi fiatal szervezett be a mozgalom soraiba, hány volt honvédtiszt segítette a kiképzést, hol tartották a kiképzéseket és a fegyverzeti anyagokat.

Az 1861-i magyar országgyűlés feloszlását követően a császári rendőrség lecsapott a honvédegyletekre. További működésüket rendeleti úton betiltották. A pesti honvédegylet valószínűleg értesítette az ország többi egyletét a feloszlásról. A vizsgálatok és házkutatások elől az egyletek elrejtették irataikat, egyleti pecsénymóikat, néhol nőegyletek, máshol, például Pesten Vidats János gyárának számlájára mentették át az egyleti vagyont.³¹

Kecskeméten a Helytartótanács³² 1861. augusztus 24-én a 11864. számú királyi udvari rendelet alapján szüntette meg az egylet működését: *„Kecskemét város közönségének folyó évi kisasszony hó 24 én 11864 szám alatt kelt kegyelmes királyi udvari rendelvény által legfelsőbb helyütt kimondatván: hogy a' rokkant és keresetekre képtelenné lett hajdani honvédek, azoknak özvegyei, és árvái, a' szenvedő emberiség külön osztályzatát képező honpolgári testületnek nem tekintethetvén, [kiemelés tőlem] azoknak gyámolítása és segélyezése végett az ország több részeiben alakítani szándékolt, vagy már alakult egyletek életbeléptetését illetőleg azoknak rendszeres alakulása elvileg átaljában annál kevésbé engedélyeztetetik, mert ezen célba vett egyesületek alapítóinak törekvései köztudomásúlag inkább kárhozatos politicalai tüntetéseknek előidézésére irányozvák; sőt a' szervezett társulati alapszabályok világos szelleme és részletes fogalmazatjuknak félreérthetetlen tanúsítása szerint a' közönségben csupán ferde eszméknek terjesztésére, a' kedélyek ingerültségének növelésére és számtalan egyéb félremagyarázatokra és közrendellenes ámtásokra szolgálhatnak áлиндokul, avagy még ezeknél rosszabb merényekre használtathatnak fel. Ennélfogva a' fenhivvatott kegyelmes királyi udvari rendelvény további tartalma folytán e' város közönségének meghagyatik: miszerint a' megye területén bárhol*

³¹ Farkas: *Magyar függetlenségi törekvések...* i. m. 22.

³² Haynau menesztését követően a közigazgatás élén ismét a Helytartótanács állt, amely alá beosztották a kerületi császári biztosokat. Péterné: *„Üdvözlégy Császárunk!”* i. m. 11.

amúgy is a' fennálló rendszabályok és ezen királyi kormányzéseknek tudta és helybenhagyása nélkül létrejött vagy folytatott efféle egyesületek úgy nyilvánosan mint alattomos további működését azonnal beszüntetni szigorúan kötelességének ismerje. Kelt Budán a' magyar királyi helytartó tanácsnak ezer nyolczszáz hatvan egyedik évi Kisasszony hó huszonnyolczadik napján tartott tanácsüléséből. Károlyi László m.k. Hatvani József m.k. Ajer Kornél m.k.”³³

A fenti rendelet megbotránkoztató és arrogáns hangvétele egyértelműen a felosztatott országgyűlés utáni hatalom hangja. Ugyanakkor jelzi a császári hatalom félelmét a szervezkedés méretei és társadalmi támogatottsága kapcsán. Mint már korábban volt szó róla, a kecskeméti „*honvéd-segélyező-egyletet*” olyan volt honvédtisztek alapították, akik a város akkori hivatalnok karában is helyet foglaltak. Nem lehet tudni, hogy Lestár, Gömör, Muraközy vagy Szalkay ellen indultak-e eljárások, a rendőrség végzett-e náluk házkutatást, megfigyelték-e őket vagy sem. Az viszont az eddig feldolgozott iratokból kiderül, hogy az egylet pecsétjét és honvéd összeírásí főkönyvét Torkos István egyleti jegyző rejtette el, míg az egylet vagyonát Muraközy fektette be, valamint a rábizott egyleti pénztárkönyvet szintén ő rejtette el. Mind a négy személy esetében elmondhatjuk, hogy ha voltak is ellenük vizsgálatok, azok nem jártak sikerrel, hiszen megmaradhattak hivatalaikban. Elképzelhető, hogy a város vezetése tudott az egyletről és időben felhívta az érintettek figyelmét a Helytartótanács betiltó rendeletére, így minden terhelő bizonyítékot el tudtak tüntetni. Egy dolog biztos: titokban tovább folytatták tevékenységüket, immáron ténylegesen a volt honvédek segélyezését helyezve előtérbe. Erre utal az 1867. június 20-i újjáalakulási jegyzőkönyv pénzügyi beszámolója és ezt erősítik meg az egylet 1861-től vezetett pénztárkönyvi bejegyzései is. Az egylet pénztárkönyvét 1861. március 26-tól írták, ahol vezették a bevételeket és a kiadásokat. Az 1861 és 1867 közötti időszakban 54 esetben volt pénzmozgás, többnyire a segélyre szoruló honvédek kaptak az egyesületi pénzalapból támogatást.³⁴ Az egylet pénzalapját részben a tagok tagdíjai, az egylet betiltásáig megtartott jótékonsági táncmulatságok, magánszemélyek adományai, majd később kamatra adott kölcsönök biztosították.

³³ MNL BKML X. 110. Helytartótanács utasítása a város közönségének a honvédegyelet tevékenységének beszüntetéséről. 1861. aug. 28.

³⁴ MNL BKML X. 110. Kecskeméti Honvédegyesület iratai 4. kötet. 1-54/1861.

A honvédegyletek megalakulásának fő célkitűzései kezdetben valóban a volt honvédek segélyezésére, az álhonvédek koldulásainak megakadályozására irányultak. Később, az 1861 tavaszán kibontakozó kedvező kül- és belpolitikai helyzetnek köszönhetően az emigráció és annak titkos hazai szervezetének látóterébe kerültek. Az emigrációból sugalmazott katonai és politikai elképzelések alapján, szervezeti kereteik, adminisztrációjuk révén az egyletek egy titkos honi hadsereg magvait alkották volna. A kecskeméti „*honvéd-segélyező-egylet*” az eddig feltárt iratok alapján a szervezés mindkét fázisában jelen volt. Az általam eddig megismert honvédegyletek (a Baranya megyei, Veszprém vármegyei, debreceni, hódmezővásárhelyi) közül a kecskeméti éppen 1861-i múltjával tűnik egyedülállónak. Annak ellenére, hogy az egylet 1861-i időszakára vonatkozó források erősen hiányosak, mégis kimutatható, hogy a segélyezési célokon kívül az újabb szabadságharc fegyveres előkészítésében tevékenyen vett részt. Mindez bizonyítja, hogy a volt kecskeméti honvédek, a megtorlás és az abszolutizmus kegyetlenségei, megaláztatásai mellett sem törtek meg. Nem adták fel a forradalom és szabadságharc eszméit, vívmányait, mert 1848–1849-ben és 1861-ben is „*csatájok a védelmezett népjog csatája volt*”.